

HAKSEVER, Halil İbrahim (2025). *Divan Şiirinde Ahlâkî Değerlerimiz*. İstanbul: Dün Bugün Yarın Yayınları. 95 s.

OSMAN ÇELİK*

Halil İbrahim Haksever tarafından kaleme alınmış olan *Divan Şiirinde Ahlâkî Değerlerimiz* adlı kitap, 2025 yılında Dün Bugün Yarın Yayınları'ndan çıkarak okurlarla buluştu. 13,5x21 cm boyutlarında olan eser, toplam 95 sayfadan oluşmaktadır. Ön kapağın üst kısmında etrafı canlı ve çeşitli renklerde çiçeklerle çevrili bir kandil ve çeşitli motiflerle bezenmiş bir çini levha bulunmaktadır. Bu görsel İslâmî bir motifi, maneviyatı ve estetik zenginliği yansıtmaktadır. Kitapta yer alan ahlaki değerler ile bu görsel arasında bir bağ olduğu söylenebilir. Görselin altında kitabın ve yazarın ismi yer almaktadır. En altta ortada ise yayınevinin logosu ve adı bulunmaktadır. Kitabın arka kapağında Türk edebiyatının İslam ile harmanlanmış, usta şairlerin kaleminden milletin bütün manevi değerlerinin yansıtıldığı hikmetli manalarla yüklü şaheserlerin bulunduğu ve bunların gönlü ve ruhu beslediği dile getirilmiştir.

Şairlerin İslam ahlâkına atıfta bulundukları, harcını aşk ve imanla yoğurup söz ipliğine dizerek okuyucunun idrakine sundukları ahlâkî değer ifadeli seçme beyitlerden oluşan bu kitabın okunması temenni edilmektedir. Burada “İcabet eder misiniz?” ricası da yer almaktadır.

Kitabın kapağını açtığımızda yayınevinin özlü sözü bizi karşılamaktadır. Sayfayı çevirdiğimizde kitabın künyesi, kütüphane bilgi kartı ve yayınevinin adresi yer almaktadır. Yan sayfada yine kitabın ve yazarın adı bulunmaktadır. Arka sayfada yazarın biyografisi yer almaktadır. Yazarın eserini eşine ve çocuklarına ithaf ettiğini

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı ABD, e-posta: ocelik.edb@gmail.com ORCID: 0009-0009-4057-5435

Gönderilme Tarihi: 26 Aralık 2025

Kabul Tarihi: 17 Şubat 2026

Yayımlanma Tarihi: 28 Şubat 2026

belirttiği sayfadan sonra, sayfa 7’de “İçindekiler” kısmı görülmektedir. İçindekiler bölümünde “önsöz, bölüm adları (tevazu, kanaat, vefa, sabır, tevekkül, ihsan, edep, istikamet, mürüvvet, sıdk, güzel ahlâk, hikmete râm olan şiir) ve kaynakça” gösterilmektedir.

“Önsöz”de (s. 9-10) hayatı hakkıyla anlayıp ifade eden sanatın şiir olduğu belirtilmiş, özellikle divan şairlerinin bu varlık âlemindeki her güzelliği, her hayrı dile getirmeye çalıştıkları vurgulanmıştır. Günümüz insanının onları okuyabilir ve anlayabilirse nice ders ve ibret verici güzelliklere şahit olacağı belirtilmiştir. Bu amaçla divan şairlerinin “değerli” gördüğü ve “ahlâkî değer” taşıyan manzumelerinden derlenmiş bir buket oluşturulduğu vurgulanmış; hoş kokulu ve verimli bu bahçeden daha nicelerine ulaşılabilceği belirtilmiştir.

Bütün bölümler, ilgili kavramı içeren bir beyitle başlamıştır. Kavramın kelime manası verildikten sonra ayet-i kerime ve hadis-i şeriflerden dayanakları da verilmiştir. Kısa bir açıklama yapıldıktan sonra farklı şairlerin beyitlerinden örneklerle kavram izah edilmeye çalışılmıştır. Bu yöntem ahlâkî değerleri soyut olmaktan çıkararak estetik bir söylem içinde somutlaştırması açısından dikkat çekicidir. Kitapta Divan şairlerinin dini ve ahlaki iyilik ve güzellikleri, ilahi hakikatleri esrarlı ve hikmetli söyleyişlerle dile getirdiği vurgulanmaktadır. Kanaat bölümünün ilk paragrafında İskender Pala’dan bir alıntı vardır: “Osmanlı medeniyetinin söze verdiği değer, nesirden ziyade şiirle kendini göstermiştir.” (Pala, 1998, s.8). Buradan anlıyoruz ki Osmanlı medeniyeti sözü hem estetik hem de sanat unsuru olarak görmüştür. Bu medeniyet sözü en güzel ve en etkileyici biçimde söylemeyi önemli olarak kabul etmiştir. Biz burada kavramların hangi manalarda kullanıldığına değineceğiz, ardından bir beyti ve açıklamasını sunacağız.

Eserde özellikle tevazu, kanaat ve vefa başlıkları, divan şiirinde ahlâkî değerlerin nasıl temellendirildiğini göstermesi bakımından temsilî nitelik taşımaktadır. Tevazu, tavsiye edilmiş ve övülmüşken zıddı olan kibir ve gurur yerilmiştir. Mütevazı olmanın Hak katında makbul olduğu vurgulanmıştır. Kanaat, hırs ve tamahın panzehiri olarak sunulmaktadır. Nimetlere şükretmeyenin doyumsuzluğunun ikram gördükçe de beklenti içinde olacağı ifade edilmiştir. Kanaatkârlık erdemine erilmek için şükür duygusuna sahip olmak ve başkasında olanı da kıskanmamak gerektiği vurgulanmıştır. Vefa ise çoğu zaman sevgili ve dünya tasavvuru üzerinden kâmil insan vasfı olarak işlenmektedir. Aşağıda ise Bâkî’den bir örnek yer almaktadır:

Baş eğmeziz edânîye dünyâ-yı dün için

Allah’adır tevekkülümüz i’timâdımız

Biz müttekâ-yı zerkeş-i câha dayanmazız

Hakk'ın kemâl-i lütfunadır istinâdımız

Bâkî

“Alçak dünya için en değersiz kimselere minnet etmeyiz; bizim tevekkül ve güvencimiz ancak Allah'tır. Makamların altın işlemeli koltuklarına dayanmayız; sadece Hak'tan gelene bel bağlarız.”

Sabır ve Tevekkül kavramları, insanın dünya imtihanı karşısındaki duruşunu ifade eden temel değerler olarak ele alınmıştır. Sabrın zorluklar karşısında bilinçli bir tahammül biçimi olduğu vurgulanmaktadır. Şairliğin elem ve keder üzerine kurulduğu anlatılmış ve yapılacak tek şeyin ölümüne sabır olduğu vurgulanmıştır. Cefaya sabreden, vefaya kavuşur. Sevgilinin bütün eziyetlerine sabredilerek ona kavuşmak için can bile feda edilebilir. Sabır acıdır ama meyvesi tatlıdır. Tevekkül kavramı, Allah'a güvenme ve dayanma anlamları çerçevesinde ele alınmıştır. Günümüzde tevekkül kavramının manasının bağlamından koparıldığına vurgu yapılmış; günlük hayatta tedbirsizliğin ya da tembelliğin mazereti olarak kullanılmaya başlandığından bahsedilmiştir. Tevekkül, aktif bir güven hali olarak yorumlanmaktadır. Aşağıda ise Fuzulî'den bir örnek yer almaktadır:

Ehl-i temkînem beni benzetme ey gül bülbüle

Derde yok sabrı anın her lahza bin feryâdı var

Fuzulî

“Ey bülbül ben temkin ehliyim; ihtiyatlı davranırım, sabır sahibiyim; beni sakın bülbül ile bir tutma. Çünkü onun derde sabrı yok. Güller bir an önce açsın diye sevgiliye bir an önce kavuşma arzusuyla her an feryat etmektedir.”

İhsan, Edep, Mürüvvet ve İstikamet başlıkları altında bireyin toplumsal hayattaki sorumlulukları ön plana çıkarılmaktadır. Bu kavramlar; gönül yapma, merhamet, nezaket, doğruluk, adalet ve insan onurunu gözetme gibi değerler etrafında şekillenmektedir. Bu manaları verirken şairlerin hayattan seçtikleri misallerle ve benzetmelerle şiirlerini süsledikleri ifade edilmektedir. Şairlerin; bireyin hem kendisiyle hem de toplumla ilişkilerinde gözetmesi gereken ahlâkî ölçüleri hayatın gayesi olarak sundukları, şiirlerini okuyacak olanlara bunları tavsiye ettikleri belirtilmektedir. Ahlaki değerlerin azalması veya yokluğunun topluma olumsuz yansıyacağı ifade edilmektedir. Divan şairlerinin sadece bireysel duygulara değil, toplumsal ahlâk düzeyine de temas ettiğini gözetmesi bakımından dikkat çekicidir.

Aşağıda ise Şeyhî'den bir örnek yer almaktadır:

Ömr-i bekâ diler isen ihsân yolın gözet
Çün kalur âdemîlğ ı âdem gelür gider

Şeyhî

*“Ebedi bir hayat istersen iyilik yolunu gözet. Âdemoğlu bir gün olur ölür ancak
adamlık (insanlık) kalır.”*

Sıdk ve güzel ahlâk başlıkları altında doğruluk, samimiyet ve iç tutarlılık kavramları ön plana çıkarılmakta; söz ile davranış arasındaki uyumun ahlâkın temel şartı olduğu vurgulanmaktadır. Divan şairlerinin ideal insan tipini bu değerler üzerinden inşa ettikleri görülmektedir. Âşığın sadık olacağı da vurgulanmış; her zorluğa rağmen sadakat gösterilmesi gerektiği belirtilmiştir. Aşağıda ise Nâbî'den bir örnek yer almaktadır:

Hüsn-i hulk ile gözet âdâbı

Gör hayâtında olan şâdâbı

Nâbî

“Güzel huy ile edebi gözet. O zaman hayatında yaşayacağın mutluluğu gör.”

Eserin son bölümünde yer alan “Hikmete Ram Olan Şiir” başlığı altında, divan şiirimizin tasavvufi ve hikemi boyutuna dikkat çekilmiştir. Divan şiirinin İslami düşünceyle şekillenen yapısı insanı hakikate yönlendiren bir araç olarak ele alınmakta; şiirin öğüt verici ve irşad edici yönü vurgulanmaktadır. Her bir şairin farklı bir eda ile estetik ve mana yönü güçlü şiirler peşinde oldukları söylenerek edebiyat tarihinde iz bırakacak hikmet pınarları inşa ettiklerine vurgu yapılmıştır. Aşağıda ise Nâbî'den bir örnek yer almaktadır:

Kitâb-ı kâinât esrâr-ı hikmetle lebâlebdır

Şikâyet cehlden feryâd bî-idrâklerdendir

Nâbî

“Gördüğümüz şu âlem kitabı baştanbaşa hikmet sırlarıyla doludur. Bizim şikâyetimiz cehaletten ve feryadımız ise anlayışsız olanlardandır.”

Son bölüm “Kaynakça” (s. 91-95)’dir. Buraya bakıldığında, divanlardan seçilen beyitler için genellikle Kültür Bakanlığı’nın internet adresinin kullanıldığı görülmektedir. Araştırmacılar açısından bu adresin büyük kolaylık sağladığı bilinmektedir.

Sonuç olarak klasik şiirimiz bir deryadır. Bu kitap, bizlere o deryadan bir katre misali az ama bir o kadar da hoş kokan bir demet sunmaktadır. İslam ile yoğrulmuş klasik Türk şiiri hem ruhu hem de gönlü beslemektedir. Bu eser bize, klasik şiirimizde iyi ve güzel olanı en iyi ve en güzel şekilde sunma gayretinde olan şairlerin divanlarında onlarcasına rast gelebileceğimiz Türk İslam ahlâk prensiplerinden tadımlık bir lezzet sunmaktadır. Şairlerin kavramlara nasıl baktığına, bu kavramları nasıl ifade ettiğine, gerçek dünya ile nasıl bağ kurduklarına şahit olacağımız küçük bir pencere aralamaktadır. Bu eserin, İslam ahlâkından birçoğunun adının bile unutulduğu modern çağımızda bizlere rehber olacak örnekler sunması dikkate sayandır.

Çalışma, divan şiirinde ahlâkî değerlerin temsiline odaklanması bakımından anlamlı olmakla birlikte mevcut literatürle kurduğu ilişkinin sınırlı olduğu görülmektedir. Benzer temaları ele alan çalışmalarla kısa bir karşılaştırma yapılması eserin literatür içindeki yerini ve alana katkısını daha görünür kılabilirdi. Bu eser ahlaki kavramları merkeze alan tematik bir yapı ortaya koymaktadır. Yazar, divan şiirini estetik yönüyle değerlendirmekten ziyade, şiirdeki ahlâkî değerlerin nasıl inşa edildiğini ve hangi anlam katmanlarıyla sunulduğunu göstermeyi amaçlamaktadır. Eser, divan şiirinde ahlâkî değerlerin sistemli bir şekilde ifade edilmesi bakımından mevcut literatürü tamamlayıcı bir nitelik taşımaktadır.

Kaynakça

HAKSEVER, Halil İbrahim (2025). *Divan Şiirinde Ahlâkî Değerlerimiz*. İstanbul: Dün Bugün Yarın Yayınları.

PALA, İskender (1998). *Aşina Güzeller*. İstanbul: Ötüken Yayınları.